

e-ISSN:2980-2342

ULUSLARARASI TASARIM VE SANAT DERGİSİ
International Journal of Design and Art

Cilt:1 Sayı:2, Aralık 2023
Volume:1 Issue:2, December 2023

ERKEN CUMHURİYET SANAT STRATEJİLERİ

Early Republic Art Strategies

Kerem İşcanoğlu¹, Kutalmış Bayraktar², Deniz Gökdoğan³

- 1 Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Edirne, Türkiye,
  - 2 Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Edirne, Türkiye, ORCID:0000-0002-6593-2242
  - 3 Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Edirne, Türkiye, ORCID:0000-0003-3982-0199
- Sorumlu Yazar e-posta: iscanoglukerem@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Osmanlı imparatorluğunun geri çekilme süreci Kurtuluş Savaşının kazanılması ile sonlanır. Ama asıl mücadele bundan sonra başlayacak sürdürülebilir bağımsızlığın inşası için gerekli görülen politikalarla uygulanacaktır. Türklerin, bağımsızlıklarının sorgulanamaz olması için ileriye sıçrayışlara ihtiyaçları vardır. Sanatta atılımlar bunun paralelinde gelişecektir. Kurumsal çabalarla kısıtlı ekonomik imkânlarla rağmen ciddi adımlar atılır. Bu da Türkiye'nin Batı kültür alanında yer bulmasına ve modernleşmeye yardımcı olur.

Anahtar Kelimeler

Sanat,
Kültür,
Cumhuriyet,
Atatürk.

ABSTRACT

The withdrawal process of the Ottoman Empire ends with the victory of the War of Independence. But the real struggle will begin from now on and will be implemented with the policies deemed necessary for the construction of sustainable independence. Turks need leaps forward so that their independence is unquestionable. Breakthroughs in art will develop in parallel with this. Despite limited economic opportunities, serious steps are taken through institutional efforts. This helps Turkey find a place in the Western cultural sphere and modernize.

Keywords

Art,
Culture,
Republic,
Atatürk.

Bu makaleye atıf yapmak için/To cite this article:

İşcanoğlu, K., Bayraktar, K., Gökdoğan D. (2023). Erken Cumhuriyet Sanat Stratejileri. Ideart Uluslararası Tasarım ve Sanat Dergisi, 1(2), 62–72.

1. GİRİŞ

Osmanlı imparatorluğunun geri çekilme süreci I. Dünya savaşı sonrasında güçlü Batılı uluslar tarafından ve onların lehine “Türklerin” Anadolu ve Balkanlardan tasfiyesiyle son bulacaktır. Egemen Batılı Güçlerin planlarıyla gelen koşullarla başlayan sürecin sonunda Türkler, Anadolu’da ve Doğu Trakya’da Mustafa Kemal Atatürk’ün kişiliğinde tetiklenen hareket ve onun düşün-silah arkadaşlarının kurmayca üst üste gelen doğru stratejileri ve Türk halkının yürekli çabalarıyla İstiklal-Bağımsızlık-Kurtuluş Savaşı başlatılmış ve kazanılmıştır. Böylece Türkler, Güneydoğu Avrupa’da Doğu Trakya topraklarını elinde tutmuş ve jeopolitik açıdan en önemli mevkiilerden biri olan Küçük Asya’daki stratejik ve ortaksız egemenliklerini sürdürmüştür. Ama asıl mücadele bundan sonra başlayacak sürdürülebilir bağımsızlığın inşası için gerekli görülen politikalarla uygulanacaktır. Türklerin, bağımsızlıklarının sorgulanamaz olması için ileriye sıçrayışlara ihtiyaçları vardır. Bunlar için de öncelikle bir rejim değişimi gerekmektedir.

13. yüzyıldan 14. yüzyıl ortasına değin Anadolu antikitesi içinde Ankara Ahi Cumhuriyeti yine Ankara merkezli bir Türk Cumhuriyeti’nin kurulmasında antik bir maneviyat, yadigâr ve andaç olarak hatırlanmıştır. Son tahlilde, cumhuriyet ile millete bağdaştırılmış egemenlik, millet kavramına yeni sorumluluklar yüklemiş böylece yönetimde yeri olan toplum, bundan böyle ulus olarak yeniden Ankara’da dirilmiştir. Bu noktada erken Cumhuriyet’e paralel, onu anlatır bir kelime karşımıza çıkar; kemalizm.

“Çetin Altan halkçılığı, Atilla İlhan devrimciliği vurgularlar, onlar dışında hemen hepsi, o özü olarak “batı uygarlığını Türk topluluğuna mal etme” hareketinde ve bunun da özü olarak laiklikte görüyordur. Nihat Erim (1912-1980), bu misyonu “aklın diktatörlüğü” şiarıyla tanımlar. Yazarlar arasında daha ortalamacı, mutedil olanlar, Atatürkçülüğün altı okuna “gerçekçiliği” ilave ederler.” (Bora, T. s.119, 2017)

Cumhuriyet rejimi ile ulusal bağımsızlık için üretilecek politikalar çok yönlü bir değişimi öngörüyordu ve bunlar yalnız ve yalnız ulusal çıkarlar adına olmalıydı. Aynı yöntemler aynı sonuçları üretir ancak yöntemler değişirse sonuçlar da değişecektir. O halde, rejim yeni politikalar getirmelidir. Hal böyleyken hayallere şerit çekilmemekte fakat ayağı yere basan, denenmiş ve başarılı olmuş yöntemlerin öne çıktığı bir tercih anlayışı hâkim olacaktır. Başarılı olmuş yöntemlerin bir kısmı yüzyıllardır Türkiye diye bilinen bu diyar için yeni yöntem sayılacaktır. Yöntem yeni, yön ileri...

Alışkanlıkların tasfiyesi herkes için zorluydu. Cumhuriyetin kurucu çekirdeği olan imparatorluğun kimi münevverleri için ise bazı değişimler katlanılamaz olacaktır. Bağımsızlık savaşının ardından tasfiye edilen imparatorluk ardılı kimi kurucular, yakıcı sıcak devrimlerin dökümüne dayanamayacak “kayıp mum”dular. Susan Buck ‘a göre:

“Dost ile düşmanı arasındaki ayrım çizgisi, ulusal sınırdır. Bu sınırın ihlali casus belli’dir (Latince:savaş nedeni). Savaşın sona ermesi toprak egemenliğinin yeniden paylaşılması getirir beraberinde. Öte yandan, sınıf savaşı alanı zamansaldır. Sınıf devrimi zamanda bir ilerleme olarak kavranan tarihsel bir olaydır. Neyin zafer olduğu, toprak kazancı terimleriyle değil tarihsel ilerleme terimleriyle tasvir edilir.” (Buck-Morss, s.37, 2004)

Yenidünyanın güçlü toplumları ve bu toplumların politikaları, ileri modernist stratejik eğilimleri yeni cumhuriyet için esin kaynağı ve olumlama nesnesi olacaktır. “İleri olanı ülkene taşı;” “Bilimle sözlerim arasında çelişki yaşarsanız bilimi tercih ediniz;” “En doğru, en gerçek tarikat medeniyet tarikatıdır;” “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir;” gibi ve dahi birçok bilinirliği yaygın özdeyiş Mustafa Kemal Atatürk, kalem ve kalamında politikalarının gerçekçiliğini (realizm), olguculuğunu (pozitivizm) ve yararcılığını (pragmatizm); “modernist” tavrını ortaya koymaktadır.

Türkiye için modernizm yeni değildi. İmparatorluk Türkiye’sinin son yüzyılında çöküntüyü durdurmak için girişilen yenileşme çabalarıyla modernizm ile tanışılmıştır, ancak gevşek, kararsız ve utangaç kucaklamalardan ibaret kalmıştır. Cumhuriyete kadar biriken uzlaşılar-çatışmalar muhasebesi, çaba ve kararlılığın keskinleştirilmesinin kaidesi olmuştur. Çağdaşlaşma ve gelişmişlikle uyum güçlendirilmiş, bu yolda sanayileşme, şehirleşme, yurttaşlık gibi merkeze koyduğu kavramları kurumsallığı arttırılan ve kamusal alanlarda yükselen sanat pratikleriyle perçinlemiştir. Bu süreçte asrı olana öykünme modern kent, modern yurttaş, modern resim, modern eğitim gibi “yeni,” modern sıfatıyla tekrar kimliklendirilmiştir. Modern teması, birçok konuda vurgulanmış ve bağımsızlığın sürdürülebilmesi için bunun bir gereksinim olduğu ortaya konmuştur. Bu hedefte gelişen politikalar, modernizmin ilerlemeyi ve ileri olanda tutunmayı baz alan yeniyi, eski ve eskimekte olanların yıkıntıları üzerine kuran tavrını bir yöntem olarak kullanmıştır. Tebaadan, ulus olan halkın bu değişimleri yaşatmasında umulan fedakârlık onun bağımsızlık motivasyonu olmuştur. Bu doğrultuda cumhuriyet, halkın dahil olduğu devrimlerin önünü açmıştır. İşgal yıllarında dahi mecliste konuşulan milli savunmanın dışındaki konuların arasında milli eğitimin olması bir önceki günlerden cumhuriyetin gelecek günlerine ipucu olarak bulunacak ve parlak geleceğe ilerlemek için üstlenilecek her türlü fedakârlığın kolektif bilincini ortaya koyacaktır.

Sanat, üretilen bir şeydir ve yeni kimlikle üretimi yeni sanatı getirir. Kriz tarihinin ardılı bu fırsat tarihi, resim, heykel ve mimarlık gibi alanların Türk Milletinin yaşamına daha öncesinde görülmemiş bir varoluşla dahil edilmiştir. Bu doğrultuda Türk sanatı, saray ahalisinin beğeni çeki gücünden, cumhuriyetin kurucu ruhunun itki gücüne geçirilmiştir. Böylece Türk sanatı, tüketilen soyut nesneden, üretilen soyut nesne olma haline ulusal bir kimlikle geçmiştir. Birçok modernist anlayışta olduğu gibi bunun için tabandan talep bekleyen doğal tarihçi bir anlayış beklenmemiş daha önce belirli bir zümreyle sınırlı olan sanat üretiminde devlet eliyle arz yaratılmıştır. Böylece Türk sanatı serpilmiştir.

Yeni kurulan cumhuriyetin en temel sorunlarından biri de insan kaynaklarındaki yetersizliktir. Bu da aslında yüksek tahsilden temel talim ve terbiyeye eğitim alt yapı eksikliğinin neticesidir. Dünyadaki gelişimin farkında olmayan geniş halk katman ve çoklukları yer yer en temel ihtiyaçları bile karşılamaktan geridir. Öte yandan, üst üste savaşlar neticesinde eğitilmiş insan kaybı da, bu konudaki kadro eksikliğini daha görünür kılmıştır. Bununla birlikte, hayatta kalmış aydınların birçoğu umutsuzluk ve kaygı ile öncelikleri doğru belirlenmemiş ideolojilere sarılmış ve ulusal bilinç odağı ıskalanmıştır. Eğitimin noksanlığı, nitelikli bireyin noksanlığını getirmiş; bu da uygarlaşma için gerekli olan ince soyutlama açığını doğurmuştur. Görülmekteydi ki genç cumhuriyetin en önemli eksikliği nitelikli kadroydu. Modern diye tanımlanan insanın Türkiye’de üretilmesi ve burada oluşan nitelikli birey birikiminin ulus-toplumsal bağımsızlığı sürdürülebilir bir şekilde bina etmesi gerekiyordu.

Ulusun son savaş ile verdiği kurtuluş mücadelesi eşraf ve esnaf önderlerinin hareket desteğiyle devam etmiştir. Bu noktada ulusal direniş, ulus bilinci ve kentlilik ilişkisi ulusal silkinmeyle yaratılan Cumhuriyetin ideolojik omurgasını oluşturmuştur. Verimli üretim ve sermaye birikimi, modern mimarlık ile buluşarak çağdaş kenti doğurmuş bu da daha öncesinde yalnızca saray ve çevre-dolanıklığında imkân bulabilen modern kent yaşamının sınırlarını genişletmiştir. Bu doğrultuda ulusun üst örtüsü cumhuriyet, taşıyıcıları ise “modern” ile gelişen çağdaş kent yaşamıdır. Modern-ulus söz öbeği bu doğrultuda bir kabuk çekirdek ilişkisinin özetidir. Bu özet iktisadi kılcal sirkülasyon sağlayacak ve bağımsızlık mücadelesi ile örgütlenmiş, toprak sınırlarını cephede demir yumruklar ve masada kadife eldivenler ile kazanmış, dil, tarih, ruhsal yapı ve kültürel benzerlikler yönleriyle benzerler toplumunun bu yeni biliş heyecanını canlı tutacak kardiyovasküler sistemi olacaktır.

Cumhuriyet, öncesinde olduğu gibi yenileşme / modernleşme hamlelerinde sanatı da etkilemiş ona sorumluluklar yüklemiştir. Sanat eğitiminin yaygınlaşması sanat ile aynı kaptan beslenen tasarım ve teknik gibi beceriler için aranan çalışan ve eğitmen açığını beslemiş; öte yandan kentleşmenin bir sonucu olarak estetik sağduyuları gelişen bireyin gündelik-kültürel diriliğinin ihtiyacına alt yapı sağlamıştır. Bunların yanı sıra, tarih kalıbına bağımsızlık mücadelesiyle dökülen ulusluluk bilinci, millete başarısını belgeselci bir estetik ile yansıtmış ve yeni hedeflerin duyurulmasında plastik bir arayüz olmuştur.

Kentlerin planlanarak verimlerinin artırılması, modern mimarının ilkelerinin yeni binalar için temel alınması, kamusal alanların yolların bulunduğu ve anıt heykellerle ruh kazanan meydanlarla örgütlenmesi, ilk, orta ve lise düzeyinde verilen resim dersleri, yurdu gezen ressam sergileri, kurulan müzeler, arkeolojik kazılar, köy enstitülerindeki etkin sanat eğitimi, Akademinin (İDGSA) ve Gazi Eğitim Enstitüsünün kurulması ve birçok başka atılımlar cumhuriyetin sanatı bir politikanın yanı sıra yeni ideolojinin erklerinden biri olarak ele aldığını da ortaya koymaktadır. Böylece güzel sanatların yansıttığı maneviyat, süreçle beraber doğan ve gelişen etiğin, estetik bir lehçeye tercümesi olmuştur.

Modern sanat ve yaşam bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel düşünsel sistemi için armoniye açığa çıkarmıştır. Batılaşmanın yerini batının başını çektiği uygarlığı yakalamak mottosu almıştır. Böylece kültürel dekanstan çekinen ama kararlı çağdaşlaşma hedeflenmiştir. Bu ilke içerisinde sanayileşmeden, kentleşmeye, ulaşım ağının genişletilmesinden, dilin sadeleştirilmesine ve alfabe reformu yoluyla iletişimin her anlamda verimli hale getirilmesi temin edilmiştir.

Şekil 1. Mustafa Kemal Atatürk Müze Ziyaretinde

Yurttaş ve hatta birey olmak modern kültürün temel eksenidir. Üretim yapmayan bir ülkede bağımsızlık hiçbir an mümkün değildir. Bu bakımdan Kemalist üretim hamlesi, modern resmin yaygınlığı için beklenen fırsatı tomurcuklandırmıştır. Modern kent yaşamının bir parçası olarak bunu hem üreten hem de tüketmeyi bekleyen modern sanat beklentisini doğurmuştur. Okuma yazma seferberliği sonucunda yepyeni bir talep bulan basılı yayının aktarımında görsel kültürel malzeme de hanelere çağırılmıştır. Devrimler silsilesi domino taşı etkisiyle yeni taleplere yeni arzları başlatmıştır. Gündelik yaşamın değişmez bir parçası olan kâğıdın yerli üretimi de bu durumda hızlı gelişimin tetikleyicisiydi. Cumhuriyet, çağdaşlaşma, kalkınma potansiyel enerjisini kinetik bir güce dönüştürmüş, yani işe yaramıştır. Yeni bağıyla yurdu için paydaş olan birey yani yurttaş, kazanımları dolayısıyla aitlikler ve bu aitliklerden doğan sorumluluk bilincini kazanmıştır. Yurttaşların bu katılımı çağdaş demokrasiyi de doğurmuştur. Meşrutiyet ile eksik kalan demokratikleşme zembereği, cumhuriyet ile (özellikle de milli mücadelenin ardından doğan bir cumhuriyet olması dolayısıyla) yine demokrasi yolunda daha ileri menzillere yürütecek daha güçlü ve türdeş bir mekanik aksam sağlamıştır.

Cumhuriyetin kültür sanat politikasına iki şekilde bakmak gerekir. Bunlardan ilki, doğrudan devlet politikalarıdır ki bu yapılan sanat yatırımlarına, açılan sanat kurumlarına ve eğitimde-yüksek öğrenimde yer verilmesidir. Diğeri ise doğrudan olmayan ikinci dereceden etkisi olan yeniliklerdir. Bu yenilikler arasında en temeli sanayileşme hamlesidir. Sanayileşme beraberinde kentleşme ve bireyleşme gibi iki kavramı getirir. Çok daha bıçkın sermaye birikimine araç (ve amaç olan) sanayileşmiş bir toplumda zaman ve mekân, sürdürülebilirliğin gereksinimiyle çok daha keskin ölçeklendirilmiştir. Ham maddenin üretiminde dahi görülen endüstriyel pratikler, ara ürün ve son ürün üretimlerini toplumsal bir vites kutusu gibi verimli hale getirmiştir. Bunun arka planında her alanda sanayileşme hedeflerinin verim-iletim ilişkisi bulunmaktadır. Toplumsal beekte canlı olan kazanılarak elde edilen bağımsızlık güdüsünün maneviyatı, ulusal çıkarlar doğrultusunda her türlü yenileşmenin önünü açmıştır. Sanayileşmiş bir toplum, hızlıca kentleşecek, kentleşecek toplum bireyselleşecek, bireyselleşen toplum kendisini araştıracaktır. Bunun yolu sanattır ve artık bu sanat, modern sanattır.

Kentlinin doğuşu düşünülmeden modern sanatın gelişmesinden ve yaygınlaşmasından bahsedilemez. Modernin kitleye iletiminde bir medya (ortam) olarak basılı yayın (- (n) ın ve bundan doğan kültürün) yeri önemlidir. Bu doğrultuda kâğıt üretimine bağlı olarak maliyetlerin düşmesi ve böylece tüketimin artması ile çağdaşlaşmanın görsel kültür kodları halinde tabana aktarıldığı görülmüştür. Cumhuriyet tarihinin ilk sanayi kuruluşu olan SEKA'nın (Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları) stratejik varlığı önemlidir. Devletin ulusal kâğıtçılık politikası sanata önemli bir politik-ideolojik desteği taşımaktadır. Basılı yayın devlet eliyle desteklenmiştir. Burada modern, grafik bir dil ile bireyin hafızası ve bilincine geçmiştir. Bir diğeri de eğitim seferberliği konusudur. Burada da sanat, okuryazarlık paralelinde ve bağıntılı olarak yayılmıştır.

Şekil 2. SEKA Kâğıt Fabrikası

2. CUMHURİYETİN SANAT POLİTİKALARININ BİR SONUCU OLARAK SANAT ATILIMLARI

2.1. Köy Enstitüleri

Cumhuriyet, toplumun bütün kesimlerini içerisine alan bir eğitim seferberliğini başlatmıştır. Bunların arasında yöntem bakımından en dikkat çeken kuşku götürmeksizin Köy Enstitüleridir. Burada, gelişmiş birçok ülkede köy eğitim okullarında uygulanan yöntemler kuramsal olarak olumlanmış ve uygulamada Türk toplumsal yapısına uygun olarak değişikliklerle geliştirilmiş ve ulusal özgünlüğe kavuşturulmuştur. Köyün yani kırsal ham madde üretim mevkisinin eğitilendirilmesi arzu ve güdüsünün Cumhuriyet tutkusundan doğan devlet ruhunda öncelikli olması şaşırtıcı değildir. Bu, Cumhuriyetin “uluslaşma” sürecini tamamlamış toplumunda bundan sonra “gelişmiş-kalkınmış uluslaşma” sürecine doğru giden yolunu (dağları eriterek) açan ilerlemeci ve köktenci reformist hamlesi olacaktır. Burada ışık tutulması gereken şey, eğitime ulusal kalkınmada verilen çok işlevli roldür. Bu eğitim sistemi, ilk üründe verimli üretimi ve büyük periyotta emeğin yeniden üretiminde de demografik korunumu hedefleyen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Toprağa dayalı üretimi sürdürebilen bir

köyün sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilerlemesini de hedeflemiş; böylece kentli yaşamla beraber gelişen ulusal ve katılımcı bilincin kırsala da bu ilerlemenin “Köy Enstitüsü” katkısı ile aktarılması planlanmıştır. Köylerin yine köylü çocukları tarafından değiştirileceği düşüncesi de burada belirtilmesi gereken diğer bir taktik yaklaşımdır. Son tahlilde, köyde de devlet rengi, kentlerden olduğu kadar gök mavi ve parlak olacaktır. Ütopya, düşünen bir köydür...

Konumuz bağlamında asıl dikkati çeken Köy Enstitülerinin müfredatında sanatın yeridir. Duyuşu ve bilişi arttırılmış böylece toplumsal duyarlılıkları yüksek, bireysel varlığı derin kişilerin inşası hedeflenmiştir. Plastik sanatlarda güncel biçim ve yeniyi arama arzusunun uyanışı; edebiyat ve dramatik sanatlarda klasikleşmiş güçlü metinlerin kavranmasıyla ilerler. Görülmektedir ki, Türkiye Cumhuriyeti erken günlerindeki serüveninde, Köy Enstitüleri ile modernist yaşamı sadece sermayenin toplandığı kentsel ölçek ile sınırlandırmamıştır. Kırsal için de yüksek yaşamı ve yüksek yaşamla iç içe olan toplumun gelişmiş bireyselleşmesini hedeflemiştir. Türk Devleti, her manada üstün yurttaş hayal etmiş, bu yolda talepten önce arzı bir devlet sezgisiyle yaratmıştır. Ne var ki bu süreç kısa sürede kesintiye uğramıştır, bu yüzden köy enstitüleri bir eğitim uygulama tarihinden ziyade, kısa vadeli uygulanmaya çalışılmış bir kuram tarihi olarak kalmıştır.

Şekil 3. Köy Enstitüsünde Açık Hava Resim Çalışması

2.2. Yurt Gezileri

İlerici hamleler, sonsuzluğa uğurlanan Atatürk’ün ardından yavaşlıyorsa da bir süre devlet bürokrasisi sanat atılımlarını desteklemeye devam etmiştir. Bunlardan biri de yurt gezileridir. 1938-1943 yılları arasında gerçekleştirilen 50 ile 63 arası ressamın çalıştığı ve 700’e yakın eserin üretildiği tahmin edilen Türkiye’nin bütün vilayetlerini kapsayan bu gezi ve çalışmalar Anadolu halkının sanat ile karşılaşması/tanışması/bakışması için önemli bir imkân olmuştur. Ressamlar o kentin meydan, kahvehane ve benzeri kamusal alanlarında resimler yapmışlardır. Kamusal alandaki halk ile sanatçı arasında sağlanacak bu gözlem ilişkisi, halk açısından estetiğin üretim sürecindeki halinin deneyimidir. Plastik estetiğin, üretim fazında ortaya çıkan teatral estetik, halk açısından yeni duyuş ve bilişlerin kapısını aralamıştır. Böylece sadece ürün değil, üretim araç ve süreci de kamusal bilince taşınmıştır. Bu durum yeninin aktarımında sanatçılara başka türlü bir işlev de vermiştir. Yurt sergileriyle resim, aynı zamanda belgeselci

yanyla da öne çıkmaktadır. Yurdun başkent dışı yörelerinden toplanan insan görünümüleri, toplumsal ipuçları ve arazi kesitleri Ankara’da toplanır. Yeni başkente yöreden gelen görsel iletim, sanatçının oynadığı özgün etnografik aracılık ile sağlanmış olur. Böylece bir yandan eserler yükselirken bir yandan da yeni estetik deneyimler edinen başkent dışı halkın sanat ile karşılaşması sağlanmaktaydı. Buradaki görünümünün bürokratik ve diplomatik merkezde sergilenmesi ayrıca bir politik tavrı da sergilemekteydi. Gezilerin ardından düzenlenen sergilerde devlet eliyle satın alınan resimler, sanatçılar için onları ayrıcalıklı kılacak maddi bir kazanç olmuştur. Yeni rejimle beraber sanat, sarayın gönlünü hoş tutan dar bir amaçtan, halkın gelişiminde rol oynayan bir araç olmuştur. Bu Türk resim tarihi için yenidir; sanat, İstanbul’un dışına çıkmıştır. Eli fırça tutan ve kibar ortamlarda da aranan sanatçılar Anadolu ve onun gerçeği ile tanışılar. Böylece sanatçı milli bir görevi gerçekleştirmiş olur.

2.3. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi

İşgal yıllarında yersiz kalan Sanayi-i Nefise Mektebi cumhuriyet rejimiyle beraber küllerinden yeniden doğacaktır. Utangaç modernizmin bir çocuğu olarak hayat bulan kurum ilk olarak Gülhane Parkının üstünde gizli sayılabilecek bir noktada başlamıştı yaşamına... Çağdaşlaşma yolunda daha kararlı bir tutum izleyen genç cumhuriyet, eğitim ve kültürü ön plana almakta bunların kurumsallaşması adına pozitif ayrımcılık sağlamaktaydı. Boğazda kamulaştırılan imparatorluk mirası yapıları eğitim ve öğrenimin kullanımına tahsis etmiştir. Boğaziçi’nde sıralanan seçkin yapıların en dikkat çekebendenlerinden Cemile ve Münire Sultanlar Çifte Sarayı veya Fındıklı Sarayı olarak da bilinen, Meclis-i Mebusan binası da daha sonra İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi adını alacak Sanayi-i Nefise Mektebi’ne verilmiştir. Bu merkeze kültürü koyan Genç Cumhuriyet için anlaşılır bir tavidir. Türk demokrasi tarihi için önemli bir mekânın sanata tahsis edilmesi olgusal kabul edilebilir. Bir demokrasi denemesi , demokratik bir toplum için vazgeçilmez olan “çığır açan” sanatın açmasını bekleyen bahçe olmuştur.

Şekil 4. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi

2.4. Gazi Eğitim Enstitüsü

Güzel Sanatlar Akademisi Türkiye'nin eğitim kurumlarına resim öğretmeni yetiştirme misyonunu zorunlu, örgün ve karma Türk eğitim sistemine giren resim dersleri ile kazanmıştır. Zaman kaybetmeye tahammülü olmayan son çağdaşlaşma imkânı cumhuriyet, Anadolu'nun yaşamında İstanbul'da yetişen eğitimcilerin yeterli olamayacağına karşı endişeliydi. Bu bakımdan ikinci bir sanatın amiral gemisi inşası için harekete geçilecekti. Anadolu çocuklarını yine onun içinden çıkan çocuklar eğitecekti. Bu bağlamda Gazi Eğitim Enstitüsü, Türkiye'de modern resmin ülkenin her noktasına erişiminde milli bir görev üstlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti eğitim ideallerinde ciddiydi ve genç dimağları sanat ile buluşturma işinde bu eğitim enstitüsü ile ikinci bir cephe açmıştır.

Bu konuda Enstitü resim Bölümü ve Malik Aksel için Sezer Tansuğ şunları söylemektedir:

“Öte Yandan yüksek düzeyde resim eğitimi yönünde umut bağlanan bir başka okul, Ankara'da 1930 tarihinde açılan Gazi Eğitim Enstitüsü'nün resim bölümüdür. Bu okulun yıllarca resim eğitimine emeği geçen ilk önemli hocası Malik Aksel'dir. Malik Aksel Anadolu folkloruna eğilmiş ve öğrencilere giysili ve çıplak kadın modeller sağlama yolunda bile çaba göstermiştir. Bu sanatçı usta bir ressam olmanın ötesinde, hem bir anı ve deneme yazarı, hem de ilgi alanını Anadolu halk resimleri ile dinsel tekke resimleri üzerinde yoğunlaştıran bir araştırmacıdır.” (Tansuğ, S., s.170, 1993)

Şekil 5. Gazi Eğitim Enstitüsü

2.5. Arkeolojik Kazılar ve Müzeler

Son Anadolu işgalinde, işgalci güçlerin kendilerini aklama hipotezlerinde buranın Grekoromen tarihselliği nedeniyle Batı Uygarlığının kültürel bir parçası olduğu görüşü hakimdi. Bunun üzerine arkeoloji bilimi, Türkiye'de dipleri daha derine inecek araştırmalar için kendini ortaya koymuştur. Genç Cumhuriyet kendini Anadolu'da bir işgalci gibi gören yaklaşımı tamamıyla terletmeye çalışmış ve bu anlamda dünya tarihçiliğine de büyük hizmetler yapmıştır. “En az 5000 yıldır Anadolu'dayız” söylemi Türklerin ön atalarını besleyen kocaman Avrasya pınarlarının içinde Anadolu uygarlıkları olduğunu da irdelemiş; bu manada günümüzde dinmemiş ama bilimsellikten kopmamış tarihöncesi tartışmaların fitilini ateşlemiştir. Bir bin yıldır kesintisiz bir şekilde üstüne emeğini akıtan Türk, bu yolla toprağının altıyla da hesaplaşmış orada yeni kendilerini bulmuştur. Böylece ulusunu besleyen

milliyetçiliğinin sadece tarihselci kökleri güçlenmemiş, coğrafyacı olarak da derinleşmiştir. Türkler burada işgalci değil bilakis gerçek sahipleriydi. Bunun için genç cumhuriyet kazılara ve müzeciliğe büyük önem verdi. Aynı zamanda bu atılımlar Türk halkının plastik sanatlar ile tanışıklığının tekrar kurulması için çok büyük olanak yarattı. Müzecilik çalışmaları, cumhuriyet ile Türklerin kültür-diplomasisinde de güçlenmelerine olanak sağlamıştır. İlerleyen yıllarda mirasına sahip çıkan cumhuriyet, dünya savaşlarının ardından gelişmekte olan turizm alanında da kendini ortaya koyma şansını sağlayacaktır. Türkiye, cumhuriyet kazanımlarıyla kendisini kültüre endekslemiştir.

2.6. Halk Evleri

Halkın müzik tiyatro ve resim gibi birçok sanat dalıyla tanışmasında halkevleri çok önemli bir ödev almıştır. Ulusun yüreğinden doğan ve onun çıkarları için hizmetin raylarına oturtulan cumhuriyet, Halk Evleri mekanizmalarıyla da toplumsal hücrelerini beslemiştir. Halk evleri, kentlerin, kentli yaratması sürecini hızlandıran enzim rolünü oynamıştır. ok-yay-okçu (birey-kent-kurum) işlevi görmüştür. Çağdaşlaşmanın toplumun bireylerinin içgörülerinin artmasıyla mümkün olduğu idealinde Halk Evleri sanatı topluma mal etmiş, burada ok-okçu-yay (birey-kurum-kent) ilkesini kurmuştur. Böylece toplum, derinleşen birey yoluyla ileri gitmiştir.

3. SONUÇ

Yıkımların hırpaladığı Türk Ulusu tarihin ona yüklediği gelişme ve modernleşme zorunluluğunu iyi algılayan Erken Cumhuriyet yönetiminin elinde sanat politikaları bağlamında ileri atılımlar yapmıştır. Bu atılımlar zayıf ekonominin ve eldeki kadroların elverdiği ölçüdedir. Kaynakları en verimli kullanma edinimindeki erken cumhuriyetin akılcı iradesi sayesinde az zamanda, az paralar ile çok ve büyük işler başarılabilmiştir. Sert bir tutum izleniyor oluşu batının ilerleyişinin yakalanması için farkın epeyce açık, zamanın kısıtlı olduğundandır. İdeolojik olarak modernist bir tutumla geçmişten topyekûn kopuş fikrine sahiptir. Bağımsızlık fikri içerisinde çeşitli politik dengeler gözetilmiş ama kişisel çıkarlar söz konusu edilmemiştir. Cumhuriyetin yeni yetişecek ve ülkeyi ileriye taşıyacak kadrolar için düşündüğü model bilimsel düşünce ve batı modernizmidir ki içerisinde sanat çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda sadece savunulan şey bilimsellikte değil aynı zamanda gelişmeye ve rekabete açık üretken bir zihnin yaratılmasıdır ki bu bağımsızlığın da temel teminatıdır. Kurumsal çabalar bu sürecin derinleştirilmesi noktasında önemli katkılar sağlar. Sürecin hızlı ilerleyişi Atatürk'ün ölümüyle hızını belli oranda yitirmiştir. İnönü dönemi Atatürk'ün sert politikalarının yerine uzlaşmacı bir tutum izler. Ama gidişatın yönü değişmez Türkiye sanat politikaları bağlamında diğer bir çok alanda olduğu gibi batı modernizminin ayrılmaz bir parçası olmaya çalışacak ve öyle de devam edilecektir. Son tahlilde sonuçların ışığında Cumhuriyetin ideallerinin sonuçlarından biri olan sanat politikaları ve devrimi başarılı olmuştur.

KAYNAKÇA

Akay, A. (2002). *Kapitalizm ve Pop Kültür*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Akyıldız, A. (2003). Meclis-i Meb'ûsan - İki meclisli Osmanlı Parlamentosu'nun Seçimle Gelen Üyelerden Oluşan Kanadı. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (C. 28, ss. 245-247), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ayrıca erişim: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/28/C28009161.pdf>

- Aslan, Ç. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Sanat Anlayışı ve Türk Sosyologlarının Yaklaşımları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (3), 1004-1014 . DOI: 10.21547/jss.494735. Ayrıca erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/748847>
- Buck-Morss, S. (2004), *Rüya Alem ve Felaket , Doğuda ve Batıda Kitlemel Ütopyanın Tarihe Karışması*, İstanbul, Metis Yayınları, (1. Baskı).
- Erođlu, Ö. (2015). *Türkiye’de Resim Sanatı*. İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Gençel, Ö. (2021). *Sanayi-i Nefise Mektebi (1882-1928)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ayrıca erişim: <https://www.openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11655/23504/Sanayi-i%20Nefise%20Mektebi%20%281882-1928%29.pdf>
- Hasol, D. (2021). *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. (4. Baskı)
- Keskin, C. (2012). Yurdu Gezen Ressamlar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi – SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Science*, 141-151. Ayrıca erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117827>
- Keskin, C. (2014). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Toplumsallıktan Bireyselliğe Geçiş Süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181), 87-101. Ayrıca erişim: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21491/230371>
- Kongar, E. (2013). *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi (10. Basım)
- Kongar, E. (2017). *Tarihimize Yüzleşmek*. İstanbul: Remzi Kitabevi (98. Basım)
- Metin, C. (t.y.). Ankara’da “Ahiler Yönetimi (1290-1354)” Meselesi. Erişim: <https://ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/ank.htm>
- Bora, T. (2017), *Cereyanlar; Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Tansuğ, S. (1993). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, (3. Basım).
- Türkeř-Günay, U. (2009). *Türk Kültürüne Eleřtiri*. Ankara: Akçađ Yayınları
- Ürekli, F. (1997). *Sanayi-i Nefise Mektebi’nin Kuruluşu ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ayrıca erişim: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/30074.pdf>